

O autorstve rukopisu o predhistorickom obrannom vale na vrchu Tribeč

About the authorship of the manuscript on the prehistoric defence wall on the Mount Tribeč

PAVOL ELIÁŠ st.

Ul. gen. Goliana 8, 917 02 Trnava, e-mail: pavol.elias149@gmail.com

Abstract. The author of the manuscript on the prehistoric stony wall on the Mount Tribeč (“*O prähistorickom pevnostnom vale na vrchu Tribčiči*” original in Slovak), stored now in the Literature Archive of the Slovak National Library in Martin, was un-known. It was found out that the manuscript is a Slovak version (translation) of the report by Livio Odescalchi, a landowner (aristocrat) who was living in Solčany village (district Topoľčany, SW Slovakia). He prepared the report written in German for a monthly meeting of the Anthropological Society in Wien, dated on 14th June 1922, and published it in the Society Reports in the same year. Five figures, which were missing in the Slovak version of the manuscript, were published in the original German version. In the Slovak version, prepared probably to be published in a Matica slovenská journal, last text block was added with interesting informations on the alien occurrence of auricula or mountain cowslip (“*primula auricula aurea*”) at the Ossiccí jarek locality.

Key words: anonymous author, Slovakia, stony wall.

V predchádzajúcom príspevku o výskyte prvosienny „*primula auricula aurea*“ v Tribeči (P. Eliáš st. 2019) som uviedol, že autor rukopisu zaoberajúci sa archeologickou lokalitou na vrchu Veľký Tribeč (pohorie Tribeč) s názvom „*O prähistorickom pevnostnom vale na vrchu Tribčiči*“, ktorý je evidovaný v inventári Literárneho archívu Matice slovenskej (Kolektív 1974) a v súčasnosti uložený v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) v Martine (M. Eliáš et al. 1997, 2007), je anonymný. V inventári starých rukopisov v Literárnom archíve Matice slovenskej (Kolektív 1974) je pri rukopise uvedené „*autor nezist.*“. Ako som tam tiež uviedol, podľa M. Eliáša „*Autor je anonymný, pravdepodobne učiteľ, amatérsky archeológ, spod Tribčča, asi zo strany Topoľčian (prístupovým cestám z tej strany venoval veľkú pozornosť)*“. Autorstvo rukopisu sa mi do vydania príspevku nepodarilo zistiť. Ani v LA SNK nie je údaj o získaní rukopisu (dar?), keďže je to starý rukopis získaný Maticou slovenskou v Martine. Konštatoval som, že bude potrebné ďalšie štúdium archívnych dokumentov a porovnávací výskum rukopisov (P. Eliáš st., l.c.).

Štúdium ďalších publikovaných prác a archívnych dokumentov mi v poslednom období umožnilo identifikovať neznámeho autora slovenského ruko-

pisu o obrannom vale na vrchu Tribeč. Výsledky tohto výskumu prezentujem v tejto krátkej správe.

Slovenský rukopis „neznámeho autora“ je prekladom nemecky napísanej pôvodnej správy, ktorú Lívius Odescalchi, veľkostatkár v Solčanoch, predložil Rakúskej antropologickej spoločnosti vo Viedni na jej mesačnom zasadnutí 14. júna 1922. Bola publikovaná v plnom rozsahu vo výročných správach tejto spoločnosti (Odescalchi 1922) spolu s 5 obrázkami v texte. V slovenskej verzii rukopisu autor rovnako odkazuje na obrázky opisovaných miest, ale nie sú k zachovanému rukopisu priložené. Ich hľadanie v archíve bolo neúspešné (P. Eliáš st., l.c.). Slovenský preklad zodpovedá správe (článku) publikovanom v nemčine. Podporuje to napr. aj skutočnosť, že pri slove „bystrice“ v slovenskej verzii je v zátvorke uvedený nemecký výraz „Wildbach“ (v slovenčine bystrina, horský potok). Rozdiely medzi nemeckým originálom a slovenským rukopisom sú o.i. v lokalizácii územia: V úvode nemeckého článku autor píše, že „*Der Berg Tribeč liegt in Ungarn, Komitat Neutra, ...*“ (Odescalchi 1922: 13). V slovenskej verzii je už aktualizovaná lokalizácia v Československu: „*Vrch Tribeč v Československej Republike, na Slovensku v župe Nitrianskej leží, ...*“ (Anonymus s.a.). Podstatný rozdiel je však v tom, že na záver slovenského rukopisu je ešte priložený posledný odstavec s informáciami o „zvláštnom“ výskyte prvosenky „*primula auricula aurea*“, ktorý v nemeckom článku chýba.

Slovenský rukopis je napísaný úhladným a dobre čitateľným písmom. Ukážku uverejnili M. Eliáš et al. (2007:15) a P. Eliáš st. (2019: 190). Predpokladám, že bol pripravený pre publikovanie v časopise Matice slovenskej v roku 1926. Vo výročnej správe Matice slovenskej za rok 1926 je L. Odescalchi uvedený medzi autormi príspevkov zaslaných do matičných časopisov. Ale chýba medzi autormi, ktorí dostali honoráre za príspevky do matičných časopisov (Matica slovenská, Spisový ročník 1926). Uvedené skutočnosti potvrdzuje a objasňuje korešpondencia L. Odescalchiho s tajomníkom Matice slovenskej zo septembra 1926, ktorá sa nachádza v archíve Matice slovenskej a v LA SNK v Martine. V liste zo dňa 3.9.1926 v maďarčine Odescalchi žiada tajomníka, aby „... *môj článok o starovekom hrade na vrchu Tribeč, ktorého preklad do slovenského jazyka je u Vášho správcu ...*“ čo najskôr poslal buď jemu, alebo prepoštovi Medveckému, alebo zostavovateľovi muzeálneho zborníka p. učiteľovi Florekovi do Prahy (ten vtedy pracoval na ministerstve školstva a národnej osvety). Autor spolupracoval s Maticou slovenskou, o. i. sa zúčastnil na matičných augustových slávnostiach v dňoch 27.–29. 8. 1926 v Martine. Tam sa stretol s Karolom A. Medveckým (1875–1937), novým

predsedom Muzeálnej slovenskej spoločnosti (MSS), ktorý ho prosil, aby mu uvedený článok odovzdal na zverejnenie v obnovovanom Sborníku MSS v Martine. Tajomník MS (zrejme Štefan Krčméry) v liste zo dňa 30.9.1926 potvrdil, že preklad jeho práce je u správcu J. Škultétyho, ktorý ho odovzdá prof. Florekovi. Článok však nebol uverejnený ani v Sborníku MSS. Presná príčina mi nie je dostatočne známa. Rukopis bez obrázkov sa zachoval v archíve MS v Martine, kde je evidovaný ako rukopis neznámeho autora (Kolektív 1974).

Livius Odescalchi (1863–1938, obe Solčany) bol príslušníkom uhorského šľachtického rodu talianskeho pôvodu (Encyklopédia Slovenska 1980). Jeho matkou bola talianska barónka Eugénia Lopresti. V Slovenskom biografickom slovníku (1990) je uvedený ako publicista a veľkostatkár, ktorý hospodáril na majetku v Solčanoch.

Autorom slovenského rukopisu je teda vzdelaný šľachtic, knieža, cisársko-kráľovský komorník a doživotný člen panskej snemovne (Lukačka a kol. 1987), pravdepodobne člen Antropologickej spoločnosti vo Viedni. Muzeálna slovenská spoločnosť, v ktorej bol členom výboru, ho v roku 1926 poverila, aby ju zastupoval na antropologickom zjazde v Salzburgu. Možno ho považovať za „amatérskeho archeológa“, ako predpokladal M. Eliáš, hoci nie učiteľa.

Rodina Odescalchiovcov v Solčanoch (a Nitrianskej Strede) bola v kontakte s rodinou J. Pantočeka st., lekárnika v Továrnikoch, ktorý v polovici 19. storočia dodával do cukrovaru v Solčanoch cukrovú repu (Lukačka a kol. 1987). Jeho syn Jozef Pantoček ml. (1846–1916), lekár a botanik, bol praktickým lekárom v Továrnikoch (1875–1896), riaditeľom a hlavným lekárom krajskej nemocnice v Bratislave (1896–1914). Od roku 1914 žil na dôchodku v Továrnikoch. Jeho vnuk, Bratislavčan Jozef Scheffer (1903–1949) navštevoval rodinu svojho starého otca a botanizoval v Tribeči práve v rokoch predpokladaného napísania rukopisnej štúdie o predhistorickom vale na vrchu Tribeč (cf. P. Eliáš st. 2019). L. Odescalchi a jeho stará mama žili počas zimy v Bratislave. Môj predpoklad o kontaktoch autora slovenského rukopisu s botanikmi z Továrnikov sa tak potvrdil.

Záverom môžem konštatovať, že posledný výskum viedol k odhaleniu „neznámeho autora“ slovenského rukopisu, v ktorom sú informácie o nepôvodnom výskyte prvosienky „*primula auricula aurea*“ v Tribeči a jej zavlčení na územie Slovenska (P. Eliáš st. 2019). Viaceré predpoklady, ktoré som uviedol v predchádzajúcom príspevku (P. Eliáš st. l.c.), sa potvrdili. Stále však zostáva otvorená otázka, podľa akej publikácie bola táto prvosienka určená, ako aj otázka jej taxonomickej identity.

Pod'akovanie

Za pomoc s vyhľadáním a sprístupnením archívnych dokumentov ďakujem p. Helene Bellákovej z archívu Matice slovenskej v Martine a Mgr. Karine Šišmišovej z Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine. Môjmu bratovi Mgr. Štefanovi Eliášovi ďakujem za pomoc s prekladom maďarského listu.

Literatúra

- Anonymus s. a. O prähistorickom pevnostnom vale na vrchu Tribči. msc., depon. in Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Martin, sign. C 297.
- Archív Matice slovenskej. Archívny fond Matica slovenská II 1919 – 1948, inv. č. 1926/546/51.2. – Livio Odescalchi.
- Eliáš, M., Eliáš, P. & Eliáš, K. 1997. Velčice. Z dejín, prírody a kultúry obce. Obecný úrad, Velčice. 119 pp. + obr. príloha.
- Eliáš, M., Eliáš, K., Zeman, M. & Gahír, L. 2007. Velčice (1232–2007). Národopisná monografia. Matica slovenská, Martin. 320 pp.
- Eliáš, P. 2019. K výskytu prvosiienky „*primula auricula aurea*“ v Tribeči. Bull. Slov. Bot. Spoločn. 41(2): 187–197.
- Encyklopédia Slovenska 1980. Odescalchi. In Encyklopédia Slovenska. IV. zväzok N-Q, Veda, Bratislava, 1980, p. 165.
- Kolektív, 1974. Inventár rukopisov Literárneho archívu Matice Slovenskej. III. Starý fond. C-Náučné a iné práce. Matica Slovenská, Martin.
- Literárny archív, Slovenská národná knižnica, Martin, sign. 49 AG 1.
- Lukačka, J. a kol. 1987. Solčany. VM Solčany.
- Matica Slovenská 1926. Spisový ročník 1926. Archív Matice slovenskej, Martin.
- Odescalchi, L. 1922. Über den vorgeschichtlichen Festungswall auf dem Berge Tribeč (mit 5 Textabbildungen). Sitzungsberichte der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Jahrgang 1921–1922, Wien, p. 13–18.
- Reško, A. 2005. Solčany. Pozoruhodnosti. Vydavateľstvo KT, s.r.o., Komárno.
- Slovenský biografický slovník 1990. Odescalchi, Livius. In Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). IV. Zväzok M-Q. Matica slovenská, Martin, p. 321.

Túto krátku správu o autorstve rukopisu o predhistorickom obrannom vale na vrchu Tribeč predniesol P. Eliáš st. na seminári Slovenskej botanickej spoločnosti pri SAV dňa 11. decembra 2019 v Bratislave.

Došlo 30. 12. 2019

Prijaté 11. 8. 2020